

Het coronabeleid
onder de loep

PANDEMISCHE

CHAOS

Onder redactie van Dick Bijl

Pandemische chaos

Pandemische chaos

Het coronabeleid onder de loep

Onder redactie van Dick Bijl

WALBURGERS

WALBURGERS

Omslagontwerp: Gijs Mathijs Ontwerpers
Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6249 806 8

e-ISBN 978 94 6249 807 5

NUR 740

© 2021 De auteurs, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2021 p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Afkortingen	9
Aanleiding en dankwoord	11
Voorwoord <i>Wendy Mittemeijer-Ooteman</i>	15
Deel I. Algemeen	
De COVID-19-pandemie: voortschrijdend inzicht <i>Jaap A.R. Koot</i>	27
Algemene maatregelen, medicijnen en vaccins <i>Dick Bijl</i>	41
Ontmanteling van de gezondheidszorg In een periode van angst en 'geregisseerde <i>mind control</i> ' <i>Jan G. Grandjean</i>	63
Deel II. Gegoochel met cijfers en ideeën	
De dolle dans van de coronacijfers <i>Mattias Desmet</i>	79
COVID-19 en het inschatten van risico's <i>Ronald Meester</i>	96
Wiskundige modellen in de pandemie <i>Ronald Meester</i>	113

Corona en wat er (wellicht) achter zit	126
<i>Barend van de Kar en Bert Keizer</i>	

Deel III. Gevolgen van de overheidsmaatregelen op deelgebieden

Dialogo over economische aspecten	145
<i>Peter van Bergeijk en Robin Fransman</i>	
Psychologische aspecten	156
<i>Michaéla Schippers, met een bijdrage van Jan Derksen</i>	
Kinderen van de coronarekening	175
Wat zijn de gevolgen van de aanpak van de COVID-19-pandemie in Nederland?	
<i>Hans Koppies</i>	
De weg van de minste weerstand	193
Een filosofische bespiegeling van de coronacrisis	
<i>Ad Verbrugge</i>	

Deel IV. Toekomst

De testsamenleving: buitenproportioneel en een loze belofte	215
<i>Armand Girbes</i>	
De beste remedie: censuur of het vrije woord?	223
<i>Jasper A. Bovenberg</i>	
Ongezonder onderweg in een maatschappelijke revolutie	240
<i>Bob de Wit</i>	

Nawoord	251
<i>Dick Bijl</i>	
Noten	265
Over de auteurs	299

Afkortingen*

CBG	College ter Beoordeling van Geneesmiddelen, de Nederlandse registratieautoriteit
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CDC	Centers for Disease Control and Prevention, het Amerikaanse RIVM
CPB	Centraal Planbureau
EMA	European Medicines Agency, Europees Geneesmiddelenbureau, de Europese registratieautoriteit
FDA	Food and Drug Administration, de Amerikaanse registratieautoriteit
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GR	Gezondheidsraad
IFR	Infection Fatality Rate
IGJ	Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd
IMF	International Monetary Fund, het Internationaal Monetair Fonds
Lareb	Bijwerkingencentrum Lareb
NNV	Number Needed to Vaccinate, het aantal mensen dat men moet vaccineren om een infectie te voorkomen
OMT	Outbreak Management Team
PCR-test	Polymerase Chain Reaction-test
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
VWS	Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WEF	World Economic Forum
WHO	World Health Organisation, Wereldgezondheidsorganisatie
WOB	Wet Openbaarheid Bestuur

* Bij de eerste vermelding in de tekst worden de termen voluit geschreven, daarna worden afkortingen gebruikt.

Aanleiding en dankwoord

Tijdens het schrijven van mijn boek *Griep* brak de pandemie van het coronavirus uit. Het boek was bijna af, maar ik kon er niet omheen om aandacht te besteden aan de nieuwe pandemie. Dat heb ik gedaan, maar ik had het gevoel dat die aandacht te weinig was voor het grote probleem dat zich aandeede. De grote gelijkenissen met de pandemie van de Mexicaanse griep van 2009-2010 waren zo groot dat ik mij voornam om ook een boek over de huidige coronapandemie te schrijven.

Dat boek moest in relatief korte tijd worden geschreven met medewerking van een groot aantal deskundigen die zich al in de media en sociale media hadden uitgesproken. De bijdragen van deze deskundigen hebben dit boek gemaakt tot wat mijn bedoeling was: het coronabeleid van de overheid onder de loep nemen. Ik ben buitengewoon tevreden over de belangeloze en zeer deskundige bijdragen van deze experts. Zij hebben geen moment getwijfeld over hun inbreng in deze discussie. De auteurs schreven hun bijdrage geheel op persoonlijke titel, zij hebben geen verantwoordelijkheid voor de inhoud van de andere hoofdstukken.

Ik hoop met de inbreng van deze experts dat de discussie over de oorsprong, het effect en de duiding van deze pandemie eindelijk op gang komt en dat mensen zich in elk geval gaan realiseren wat er in feite is gebeurd. Voor die discussie is in de reguliere media vooralsnog heel weinig plaats.

Behalve de auteurs van de hoofdstukken, verschillende hoogleraren en emeritus-hoogleraren, en de uitgevers (Jan-Peter Wissink en Inge van der Bijl) die ik heb geraadpleegd, dank ik de volgende referenten die de artikelen kritisch hebben gelezen en van commentaar voorzien of op andere wijze hebben bijgedragen aan het verbeteren van het boek. Zij dragen geen enkele verantwoordelijkheid voor de inhoud van de hoofdstukken.

Remy Balistreri, historicus en docent; mevrouw dr. **Laura Batstra**, psycholoog en hoogleraar orthopedagogiek, in het bijzonder (jonge) kinderen in de jeugdzorg, Rijksuniversiteit Groningen; dr. **Rob Bots**, oud-gynaecoloog; mevrouw mr **Fleur Costa Baiôa**, advocaat; dr. **Jan Derksen**, emeritus hoogleraar klinische psychologie, Radboud Universiteit Nijmegen; **Peter Doshi**, redacteur British Medical Journal en onderzoeker University Maryland (Verenigde Staten); dr. **Luis Carlos Saiz Fernández**, ziekenhuis-apotheker, onderzoeker, hoofdredacteur en managing editor van het Cochrane Centrum van Navarra en redacteur van Boletín de Información Terapéutica de Navarra, Pamplona (Spanje); **Pim van Galen**, journalist; dr. **Juan Gérvás**, oud-huisarts (Spanje), oud-gasthoogleraar School of Public Health Johns Hopkins University; dr. **Peter Gøtzsche**, hoogleraar, directeur Institute for Scientific Freedom, Kopenhagen (Denemarken); mevrouw **Ellen Hendriks**, juridisch medewerker en sociaal pedagoog; dr **John Ioannidis**, arts-epidemioloog, hoogleraar Department of Medicine, of Epidemiology and Population Health, of Biomedical Data Science, and Statistics, and Meta-Research Innovation Center, Stanford University (Verenigde Staten); dr. **Tom Jefferson**, Centre for Evidence Based Medicine University Oxford en Editor of Cochrane Respiratory Diseases (Groot-Brittannië); **Marco Knippen**, journalist; ir. **Willem Koert**, onderzoeksjournalist; dr **Louis Kroes**, hoogleraar Medische Microbiologie en in het bijzonder de klinische virologie, Leids Universitair Medisch Centrum; dr. **Ronald Meester**, hoogleraar waarschijnlijkheidsberekening, Vrije Universiteit Amsterdam; **Chantal Nicolaes**, redacteur bij Amsterdam University Press; mevrouw **Evelien Peeters**, internist-endocrinoloog; mevrouw dr. **Roos Rodenburg**, orthopedagoog en onderzoeker Universiteit van Amsterdam, GGD Hollands Noorden en Stichting Epilepsie Instellingen Nederland; **Jannes van Roermund**, journalist; **Martin Voerknecht**, huisarts Bussum; mevrouw dr. **Jona Walk**, internist-infectioloog in opleiding.

Aanbevolen (gratis) websites

Institute for Scientific Freedom: <https://www.scientificfreedom.dk/>

Centre for Evidence-Based Medicine: <https://www.cebm.net/>

British Medical Journal: <https://www.bmj.com/>

Onafhankelijke website met actuele informatie over de coronapandemie en andere zaken: www.overnu.nl

Mijn eigen website: www.hetpillenprobleem.nl

International Society of Drug Bulletins: www.isdbweb.org

Voorwoord

Wendy Mittemeijer-Ooteman

Niets is krachtiger dan het zien van menselijk lijden gecombineerd met de eigen angst voor de dood. Darwinistisch denken, oftewel het idee dat het goed is voor de soort dat zieke mensen doodgaan, is een gepasseerd station. Immers, niemand wil door ziekte doodgaan of een ander daaraan verliezen. Door de medische wetenschap zijn we, in zekere zin, verwend geraakt. Dokters en medicijnen kunnen ons in veel gevallen redden, en daar zijn we op gaan rekenen. Toen bekend werd dat een onbekend coronavirus ook in Nederland rondwaarde en we op televisie de beelden zagen van volle IC's, sloeg de angst voor menselijk lijden toe. Het idee in eenzaamheid te stikken heeft geen mens onberoerd gelaten.

Deze angst, die het hevigst was toen we nog niets wisten van het virus, heeft ons met elkaar verbonden. Terwijl we in de precoronatijd door ons werk geleefd werden en in eigen bubbels verkeerden, hadden we nu ineens een gemeenschappelijke vijand die even al het andere naar de achtergrond verdrukte. Onze gemeenschappelijke vijand was het virus, een beest dat dood moest en dat we alleen samen konden bedwingen. Het saamhorigheidsgevoel leidde ook tot zorgzaamheid, waarbij mensen hulp boden aan anderen die het zwaarder hadden dan zichzelf. Door ons samen actief te richten op het virus of juist op liefde en zorg, konden we onze angsten onder controle houden.

Maar de angst ging maar niet weg, want het virus ging niet weg. De lockdown, met maatregelen die tijdelijk moesten zijn, bleef voortduren. Steeds als we dachten dat het beleid soepeler zou worden, werd het toch weer strikter. Via persconferenties, het NOS-journaal, praatprogramma's en berichten in de media probeerden we dagelijks bij te houden hoe het stond met de coronasterftecijfers en IC-bedden. Vaak begrepen we het niet helemaal, maar de boodschap was steeds duidelijk: wat we deden was niet goed genoeg. De wisselende maatregelen en het gebrek

aan perspectief waren vaak stressvol, maar we klaagden daar zelden over. Het was immers voor een goed doel.

Helaas werd steeds duidelijker dat een lockdown ook nevenschade kent. Dit ervaarde ik zelf toen het eerste coronagerelateerde sterfgeval zich in mijn omgeving voordeed. Een van de bouwvakkers in mijn woning vertelde dat zijn maat zelfmoord had gepleegd op een hotelkamer bij Schiphol, omdat hij zijn ouders, die in het buitenland woonden, niet mocht bezoeken. Het ging al een tijdje niet goed met hem en dit was de druppel. Hij was een van de kwetsbaren die het niet gered heeft door de maatregelen. De empathie waarmee men over ouderen in verpleeghuizen sprak, verbleekte echter als ik deze suïcide ter sprake bracht. Het leek wel alsof er met twee maten gemeten werd.

De maatregelen die door de overheid opgelegd zijn in de strijd tegen het virus, hebben een grote impact gehad op de lichamelijke en geestelijke gezondheid van veel mensen. Maar het leek wel of lange tijd niemand zich daar echt druk om maakte. Het gevaar schulde immers ergens anders, in het nabij contact met anderen en in het onzichtbaar zwevende en klevende virus. De maatregelen waren er juist om ons te beschermen. Terwijl de angst en chaos voortduurden, kwam er gelukkig toch een lichtpunt: de vaccins zouden effectief en veilig zijn en werden vervroegd en voorwaardelijk toegelaten voor noodgebruik. Eindelijk kwam er een oplossing, waar we allen zo naar verlangden.

Het leek even of iedereen het slechte imago van de farmaceutische industrie ineens vergeten was. Als redders in nood werden zij in talkshows warm onthaald. Nooit eerder werd er zoveel over medicijnen gepraat in het nieuws, of met collega's, vrienden, familieleden en burens, of konden mensen de effectiviteitspercentages van de verschillende merken opdreunen. En nooit eerder waren zoveel artsen en politici zo vol lof en relatief weinig kritisch over een nieuw medicijn waarvan de langetermijneffecten nog niet bekend waren. Euforie is misschien een toepasselijk woord. En nooit eerder bestelde de Nederlandse overheid zoveel vaccins voor haar gehele volk.

Het galmend betoog van de overheid en haar adviseurs klonk als een preek uit vroeger tijd: de enige oplossing om uit deze crisis te komen is je mouw opstropen om het virus te verslaan met het vaccin. Ook de marketingstrategie om deze missie te bereiken wond er geen doekjes om: *one voice, one message* werkt het best bij zendingswerk. Daarmee was men succesvol gebleken ten tijde van de Mexicaanse griep. Ook nu werkte het. Even dan. Voor het overtuigen van ouderen en kwetsbaren was dan ook niet veel nodig: wat hadden zij te verliezen als COVID-19-risicogroep? Voor hen kwam dit als een zegen. En nooit eerder werkte een vaccin als zo'n krachtige angstremer.

Maar lastiger werd het bij de jongeren. De campagne werd dwingend. Het opvoeren van sociale druk en in het vooruitzicht gestelde vrijheden, zoals op vakantie mogen of weer kunnen dansen, werden niet geschuwd om jongeren te overreden. Alsof het ging om oordopjes en zonnebrandcrème. Ook de van stal gehaalde opgeheven vinger die spreekt over morele plicht, leek te werken. Ondertussen vermeldde het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) op zijn website dat niet bekend is of je met een vaccin een ander beschermt. Dat het moet gaan om de vrijwillige en persoonlijke keuze voor een nieuw medicijn, waarbij medische voor- en nadelen zorgvuldig afgewogen dienen te worden, leek een stille dood gestorven.

Hier en daar gloeide de discussie over de dodelijkheid van het virus op. Wat betekent dat voor mij als de kans om te sterven na infectie gemiddeld 0,15 procent is? Binnen de academische wereld ontstonden kritische vragen over de doelstelling van de missie. Is het noodzakelijk om gezonde jongeren te vaccineren? En wat als het zelfs schadelijk is voor de volksgezondheid als iedereen zich laat vaccineren? We weten immers nog weinig van het virus. Iedere vorm van kritiek leek echter niet te mogen bestaan. Bezorgde wetenschappers en artsen kregen veelal geen podium, werden geframed als antivaxer of ondeskundig en werden soms zelfs ontslagen. Een open academisch debat was ver te zoeken.

Langzaam drong het besef tot mij door dat niemand de waarheid in pacht heeft, en nu al helemaal niet. Bij een onbekend virus

zal de wetenschap alleen in waarschijnlijkheden en mogelijkheden kunnen spreken, vergezeld van veel onzekerheden. Als veel onbekend is, is er ruimte voor verschillende visies en wordt nuancering belangrijker. Dat is het mooie, maar tegelijkertijd ook het frustrerende van wetenschap. Als je als wetenschapper niet meer openstaat voor nieuwe data, duiding, of inzichten, loop je de kans een starre gelovige te worden van je eigen theorie. Wetenschap is slechts een hulpmiddel, geen doel op zich. Waarom had men het dan toch over 'de waarheid'?

En steeds weer leek de overheid het patent op de waarheid te hebben, groeide de censuur en namen de spanningen in de samenleving toe. Niet alleen in de politiek, de academische wereld en de zorg groeide de polarisatie. Ook tussen vrienden, collega's en zelfs binnen gezinnen. Terwijl bij sommigen het wantrouwen in het overheidsbeleid groeide, schaarden anderen zich juist radicaal achter 'de missie', waarbij zij hard afrekenden met twijfelaars en dissidenten. Immers, twijfel brengt 'de missie' in gevaar, en geeft angst over de juistheid van de eigen keuze. In een crisis wil men zekerheid en houvast. Ondertussen stuwden angst en sociale druk de vaccinatiebereidheid naar grotere hoogtes.

Heiligt het doel de middelen? En is 'het doel' onderhevig aan veranderende omstandigheden over de tijd? Was de missie ondertussen aan bijstelling, nuancering en maatwerk toe? Deze vragen kunnen het verschil maken om een complex probleem op te lossen. Juist als het leven moeilijk is, moeten ethiek en debat fier overeind blijven. Twijfelen en vragen, met je hart of verstand, maken ons zelfdenkende, invoelende wezens, die samen kunnen komen tot vernieuwde inzichten en creatieve oplossingen. Juist dat zorgt ervoor dat wij meer zijn dan een veestapel. Waarom voelde het dan alsof wij als vee behandeld werden? Dacht de overheid dat haar volk (eigen)dom was?

Ik heb me vaak afgevraagd waar de vervreemding en dehumanisering vandaan kwamen, maar ik vermoed dat het te maken heeft met het kanaliseren van angsten en frustraties. Er moet in een 'crisis' een zondebok zijn. Het virus bleek geen beest te zijn dat je kan doden, want het leeft niet en je kunt het niet zien. Dus

moesten het de mensen zijn die 'uit de pas lopen en de missie in gevaar brengen', zoals 'de natuurlijken', die vertrouwden op hun eigen weerstand, of 'de critici'. Er vond een zondebokverschuiving plaats van het virus naar de mens. Deze zondebokverschuiving is niet iets van vroeger. Het is er altijd geweest; alleen wie het slachtoffer is, verschilt. En de manier waarop met mensen met een afwijkende mening wordt omgegaan gaat wellicht met zijn tijd mee.

Mensen die zorgen hadden bij het coronabeleid werden gestigmatiseerd, belachelijk gemaakt of negatief neergezet en er werd op hen afgereageerd. Voor twijfel werd geen begrip getoond. Maar het leek veel mensen niet te deren. De ethiek was van het toneel verdwenen. Vond u het toen ethisch verdedigbaar? En hoe ziet u dat nu? Het is in elk geval te begrijpen, en misschien ook te vergeven, in een tijd waar angst zo de boventoon heeft gevoerd. Een tijd waar momenten om ons gerust te stellen niet zijn aangegrepen en ons één waarheid is voorgehouden. Maar ondanks de polarisatie, die door de overheid zelfs leek te worden toegejuicht, bleven we gemeen houden dat we allemaal graag gezond wilden blijven.

Gezondheid betekent echter voor ieder mens wat anders. Hetzelfde geldt voor wat men als gevaar voor de eigen gezondheid ziet. Voor mij is mijn beeldscherm de grootste bedreiging. Ik beweeg minder, word dikker en ga minder de zon en de natuur in. Ook word ik er angstig en gestrest van. De lockdown heeft mij ongezonder gemaakt. Mogelijk heeft ook u corona grotendeels ervaren door het glas van uw beeldscherm en voelde u soms boosheid jegens politici, experts of mensen die u nooit ontmoet heeft. Hoeveel impact heeft uw beeldscherm gehad op uw emoties én meningen ten aanzien van wat er in de wereld om u heen gebeurde? En wat ziet u als grootste bedreiging voor uw gezondheid?

Met het uitroepen van een pandemie van het coronavirus op 11 maart 2020 zette de World Health Organisation (WHO) een tot dan toe ongekend scala aan maatregelen in gang. Deze werden mede gevoed door alarmerende berichten dat zeer veel mensen

zouden overlijden aan de gevolgen van infecties met het virus. Sommigen spraken van miljoenen doden, vergelijkbaar met de Spaanse griep van 1918-1920. In het begin van de pandemie was weinig bekend over de beste aanpak. Wel was er wat bekend over de aanpak van luchtwegvirussen, zoals het griepvirus (influenza). De Mexicaanse griep van 2009-2010 kan beschouwd worden als een generale repetitie van de huidige pandemie.

Er kwamen destijds influenzavaccins ter beschikking toen het virus het land al uit was, en die aan mensen toegediend zijn. Van belangrijke fouten die toen zijn gemaakt, was de hoop dat die niet meer zouden worden gemaakt.¹ Het ging onder meer om overheidsadviseurs met conflicterende belangen, het onvoldoende scheiden van verantwoordelijkheden van mensen op sleutelposities en de invloed van de WHO. De media gaven destijds voor- en tegenstanders van het gevoerde beleid gelegenheid hun verhaal te doen. Ondanks het feit dat bij aanvang werd aangekondigd dat de Mexicaanse griep miljoenen doden zou veroorzaken, bleek deze griep een van de mildst verlopende van de afgelopen honderd jaar.

De overheidsmaatregelen tijdens de huidige pandemie waren vaak rigoureuus, soms tegenstrijdig en meestal niet goed uit te leggen aan de bevolking. Een vraag die bij veel mensen opkwam, is of de maatregelen in verhouding stonden tot de risico's van het virus. Maar hoe bepaal je of maatregelen proportioneel zijn? En kunnen wij dat alleen achteraf bepalen of heeft de overheid eerdere signalen gemist of naast zich neergelegd? Waren de interventies wetenschappelijk onderbouwd? Of waren ze er om ons te herinneren aan de ernst van de situatie of om ons veilig te wanen? En zijn zij effectief gebleken? Deze vragen waren de aanleiding voor de auteurs dit boek samen te stellen.

Een andere vraag die veel mensen hebben, is of we ooit de pandemische chaos helemaal achter ons kunnen laten. Zelfs toen de IC-opnames in de zomer van 2021 onder controle waren, en de samenleving met 'testen voor toegang' openging, bracht een golf aan positieve Polymerase Chain Reaction (PCR)-testen onder gezonde jongeren de samenleving direct weer in de ban

van het virus. De kans om op natuurlijke wijze immuniteit op te bouwen werd hun direct ontnomen. Dansen op een festival zat er dus toch niet in. In plaats daarvan moesten gezonde kinderen zich massaal, zonder duidelijke noodzaak, laten vaccineren met een voorwaardelijk toegelaten receptplichtig medicijn met deels onbekende risico's.

Het boek in uw handen bundelt verschillende gedachten en visies van experts vanuit een medisch en maatschappelijk perspectief. Maar ook vanuit economisch, pedagogisch, sociaal, psychologisch en filosofisch perspectief. Het boek beschrijft niet alleen de algemene maatregelen, de medicijnen en de vaccins, maar ook de ontmanteling van de zorg. Ook de ethische en juridische aspecten van het overheidsbeleid komen aan bod. Immers, een crisis raakt iedereen, op vele manieren. Aan het eind geeft dit boek u een kijk in de toekomst. Zonder glazen bol, maar met verschillende scenario's. Het is aan u om te beoordelen of het glas half vol of half leeg is. Of om zelf een scenario toe te voegen.

De auteurs hebben ten tijde van de coronapandemie niet stil gezeten. Zij hebben het publieke domein opgezocht vanuit een open en nieuwsgierige houding. Daar waar dit geluid kritisch was, is dit onderbelicht gebleven. Het is daarom mogelijk voor u een relatief nieuw geluid, dat oproept tot een open debat en een multidisciplinaire visie op complexe problematiek die ons allen aangaat. Het is ook een geluid waar steeds meer mensen, uit alle lagen van de bevolking, steeds meer behoefte aan hebben en voor openstaan. Om de wereld en anderen meer te begrijpen, om er steun en hoop uit te putten en om richting te geven aan de toekomst van henzelf en die van hun kinderen.

De schrijvers van dit boek dagen u uit om met anderen in gesprek te gaan en u te verdiepen in die ander, door nieuwsgierig te zijn naar zijn of haar visie op de afgelopen periode en de impact die deze gehad heeft. Misschien wilde u graag als patiënt of consument gevoed en gesterkt worden met gebalanceerd en onderbouwde informatie, maar bleef dat uit. Nu is de tijd om hierop te reflecteren. Op wat u en anderen overkomen is, en

daarover met elkaar van gedachten te wisselen. Welke informatie had u willen krijgen, maar heeft u gemist?

De schrijvers hopen u mee te nemen in hun gedachten en overpeinzingen. Wees kritisch op wat zij u voorschotelen, want ook zij hebben blinde vlekken. Vaak gaat er een brok emotie in zo'n blinde vlek zitten. En ook dat hoort bij de pandemische chaos. Die moet slijten. Voor de schrijvers van dit boek is de afgelopen periode, net als voor u wellicht, een achtbaan van emoties geweest. Maar net als bij muziek en kunst, biedt deze een bron aan inspiratie om iets moois te scheppen. Misschien geeft deze u een ander perspectief op uw werkelijkheid of komt u tot de ontdekking dat 'de werkelijkheid' een rekbaar of persoonlijk begrip is. Dan vinden wij dat mooi. Het is uw ontdekkingsreis.

Zelf ben ik niet meer bang voor het virus. Ik ben bang voor het gedrag van leiders, hun adviseurs en hun volgelingen, wanneer zij samen geloven in dezelfde eenzijdige dunne ideologie en geen andere 'waarheid' dulden. Ik ben bang voor het gemak waarmee in de pandemische chaos over medische ethiek en censuur heen gestapt werd en het leidend narratief in de hoofden van volwassenen en zelfs kinderen kroop. We zijn beland in een wereld waarin vrijheid van meningsuiting en zelfbeschikking onder druk kwamen te staan. Een wereld waarin we elkaar nodig hadden, maar steeds meer vereenzaamden en polariseerden, terwijl we allemaal niets liever willen dan in vrijheid samen leven.

Dick Bijl, voormalig huisarts, nam het initiatief voor dit boek. Wie hem kent, weet dat hij altijd genadeloos kritisch is, zeker als het om wetenschappelijke onderbouwing gaat. Maar wie hem beter kent, weet ook dat hij de wetenschap niet ziet als de heilige graal. Waar het hem om gaat, zijn de mensen. Dat ben ik. Dat bent u. De wetenschap is er ten dienste van ons, en niet andersom. Wetenschap bestaat bij de gratie van onzekerheid, maar mensen hebben altijd recht op eerlijke en gebalanceerde informatie. Ook als die informatie onzeker is, willen wij hierover geïnformeerd worden. Vooral als wij twijfels hebben of ons zorgen maken. Zeker als het om óns lijf en ónze gezondheid gaat.

De schrijvers van dit boek komen uit verschillende werkvelden. Zij zijn het lang niet altijd met elkaar eens, en soms gaat het er verhit aan toe. Maar wat zij allen gemeen hebben, is dat zij vol vuur en passie in het leven staan, gedurende de gehele coronaperiode kritisch en dicht bij zichzelf zijn gebleven, vragen bleven stellen en zelf op onderzoek uitgingen om vervolgens te wegen en te reflecteren. En dat geheel op eigen kracht, vanuit hun eigen kunde en expertise, vergezeld door een sterk ethisch besef, soms met risico op reputatieschade. Tegen de stroom inzwemmen vergt kracht en moed. Maar altijd bleven zij de hand reiken naar iedereen die het niet met hen eens was.

De meeste hoofdstukken van dit boek zijn ten slotte voorgelegd aan anonieme deskundigen die geblindeerd waren voor de auteursnaam, met de vraag kritisch commentaar te geven. Zodoende zijn teksten ontstaan waarin de auteurs ook zelfreflectie toe hebben kunnen passen. Bij het ter perse gaan van dit boek waren de meeste overheidsmaatregelen in Nederland al dan niet tijdelijk door het demissionaire kabinet opgeheven. Internationaal kwamen op dat moment steeds meer vragen die om een antwoord schreeuwden, zoals de herkomst van het virus, de mogelijke bijwerkingen, de virulentie van de mutanten en de problemen rond het vaccineren van mensen in ontwikkelingslanden.

Hopelijk geeft het boek u antwoorden. Maar ik vermoed dat het tot meer vragen zal leiden en dat is juist goed. Misschien krijgt u door het lezen van dit boek een andere blik op mensen die tijdens de coronaperiode pretendeerden 'de waarheid' te verkondigen of krijgt u meer begrip en compassie voor hen. Misschien helpt dit boek u met een positief kritische instelling op zoek te gaan naar nieuwe informatie of andere bronnen, en deze informatie af te zetten tegen wat u al wist. Misschien motiveert het u met mensen buiten uw eigen sociale bubbel in gesprek te gaan over uw ervaringen en samen na te denken over onze toekomst. Wie weet schudt u elkaar in gezondheid en vrijheid de hand.

Mocht u een antwoord zoeken op de vraag wie schuldig is aan de eventuele ellende en schade die u ondervonden heeft als gevolg van het beleid of de maatregelen, dan zal dit boek geen schuldigen

voor u aanwijzen. Dit boek zal mogelijk meer begrip en inzicht geven in wat er gebeurd is en waarom, en kan u inspireren tot reflectie en bezinning. Ik hoop dat u na het lezen enige verlichting voelt en u gesterkt voelt om zelf te blijven denken, uw eigen ethisch kompas te volgen en vanuit een grenzeloos respect voor de ander het kritisch debat te blijven aangaan.

Ik wens u en uw dierbaren een mooie toekomst toe.